

state of affairs in the areas to which it was directed. The survey results show that most of these objectives have not been achieved, there is deterioration in the following areas: the level of freedom of expression, corruption, the level of openness in government, increasing the role of citizens in government.

Key words: Revolution of dignity, morals, political system, social crisis, Euromaidan.

Статтю отримано 22.05.2015 р.

УДК 316.347 (477.64-21)

Ірина Букрєєва

Особливості регіонального менталітету в контексті становлення української політичної нації (на прикладі Мелітополя)

У статті проаналізовано регіональні особливості менталітету мешканців Мелітополя як типового міста Південного Сходу України крізь призму таких атрибутивних елементів, як ідентичність, цінності, почуття, соціальні-політичні орієнтації. Відмінними рисами менталітету мешканців міста є законослухняність і низька громадянська активність, пріоритет колективної думки над індивідуальною, цінності групової належності. Водночас під впливом зовнішніх суспільно-політичних факторів відбуваються процеси трансформації свідомості місцевої громади, що проявляється в усвідомленні своєї загальнонаціональної приналежності, баченні спільного майбутнього на основі реформування економічного життя та громадянських цінностей.

Ключові слова: менталітет, ідентичність, цінності, консолідація, громадянська культура.

Постановка наукової проблеми та її значення. Українське суспільство на сучасному історичному етапі свого розвитку перебуває в процесі подолання, з одного боку, внутрішніх суспільних, політичних, структурних суперечностей, зумовлених дисфункціями наявних соціальних інститутів, а з іншого – зовнішніх загроз, викликаних російською агресією. Такі зміни передбачають кардинальну зміну способів мислення та дій українських громадян, які починають самоусвідомлювати себе не лише як об'єкт, але і як суб'єкт соціально-політичної діяльності.

Ситуація актуалізується також тим, що Україна – нетипова поліетнічна держава, а її регіони мають різний історичний досвід, культурний та економічний розвиток. Тому для усвідомлення особистістю себе як суб'єкта історичного процесу треба дослідити ментальні особливості конкретних етносоціальних і регіональних спільнот, без урахування яких, процес формування політичної нації досить ускладнюється. Передусім, на нашу думку, слід звернути увагу на ті регіони, які мають слабку виразність ідентифікаційних ознак, не визначену систему соціально-політичних орієнтацій, що ускладнює процес формування загальнонаціональних орієнтирів.

Одним із таких регіонів є Запорізьке Приазов'я, мешканці якого десятиліттями перебували під впливом спочатку радянської, а потім російської політичної системи, що в сучасних умовах зумовило низький рівень громадянської культури й таких цінностей, як солідарність, відповідальність, громадянська активність. Оскільки регіональні менталітети (у просторовому розумінні) розпадаються на місцеві, то об'єктом нашого дослідження є Мелітополь як типове місто індустріального Південного Сходу України, мешканці якого слабоінтегровані на рівні взаємодії соціальних груп. До того ж представники місцевої громади проявляють слабку громадянську та соціальну активність, що проявляється в нехтуванні можливістю політичного вибору. Так, на останніх виборах до Верховної Ради мешканці міста показали найнижчу явку по Запорізькій області (40,7 %). Водночас місцева громада представлена більш ніж 100 національностями, які об'єднані в понад 20 національно-культурних товариств, а місто представляло Україну у 2008 р. в Раді Європи як інтеркультурне.

Отже, **мета** нашого дослідження – виявлення регіональних особливостей деяких рис менталітету мешканців міста Мелітополя, які об'єктивно утруднюють процес вироблення загальнонаціональних цінностей місцевої громади як невід'ємної складової частини української політичної нації.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У сучасних умовах низка українських учених (О. Донченко, В. Храмова, І. Лисий, П. Гнатенко, М. Міщенко та ін.) активно та плідно розробляє проблеми сутності й функції менталітету. Водночас, незважаючи на значний доробок науковців, досі існує методологічна та

термінологічна складність вивчення менталітету як наукової категорії, що можна пояснити, насамперед, тим, що це складний підсвідомий феномен, який важко адекватно опанувати.

Більшість зарубіжних і вітчизняних учених розглядають менталітет як системний феномен порівняно з такою «гіперсистемою», як культура, а ментальність – як деяку інтегральну характеристику людей, котрі живуть у певній культурі. Такий підхід дає змогу описати своєрідність бачення світу цими людьми, пояснити національні особливості народів (А. Кравченко, Т. Гетало, М. Попов, Р. Додонов, Л. Карп'юк та ін.).

Ураховуючи те, що менталітет має великий дослідницький потенціал і може використовуватися як спосіб та метод вивчення суспільних і цивілізаційних структур, у науці склався дещо інший підхід, представники якого розглядають його крізь єдність усіх сфер життєдіяльності етноспільноти. А. Маленко з цього приводу зауважив: «Ідеї на рівні ментальності визначаються соціальним середовищем, яке несвідомо і безконтрольно прокручує і спрощує їх. Сфера ментальності пов'язана з матеріальним життям суспільства, елементи її взаємопов'язані та з'єднані; це система образів і уявлень про світ загалом та про своє місце у цьому світі» [2, с. 112].

Українські психологи О. Донченко та М.-Л. Чапа розглядають менталітет у контексті соціальної синергетики як складне структурно-генетичне утворення з певними системними характеристиками. М.-Л. Чапа вбачає в менталітеті сенсоутворювальну інтегруючу детермінанту. На рівні індивіда та цілої спільноти він є системою психологічних конструктів і соціальних ознак, які регулюють процес гуртування людей у великі суспільні об'єднання. Саме такі властивості створюють еволюційно зумовлені психологічні конструкти, які визначають думки й поведінку, а також ціннісні орієнтації індивідів [5, с. 66].

Категорія «менталітет» виконує досить визначену функцію в соціології, пояснюючи (та деякою мірою прогножуючи) той чи інший тип поведінки як окремого індивіда, так і певної соціальної групи або народу в цілому. Соціологи звертають увагу на менталітет як своєрідну основу для цілісного способу життя людини, що обумовлює (як свідомо, так і несвідомо) напрям життєдіяльності індивіда. Так, О. В. Лісєнко розуміє менталітет як досить «сталий, загальнорозповсюджений у тій чи іншій групі людей особливий мислений образ (узагальнене уявлення) щодо певних елементів соціальної реальності» [1, с. 31].

Отже, у соціології менталітет є феноменом, який визначає характер і структуру взаємодії особистості та суспільства. У соціальних процесах формування менталітету відбувається завдяки механізмам інтеріоризації (засвоєння) колективних норм і цінностей на рівні індивідуальної психіки, та у зворотному напрямі – впливі індивідуального на колективне. Ці процеси тісно взаємопов'язані. Як результат, формуються такі соціально-психологічні феномени, як ідентичність, стереотипи, які опосередковано впливають на спосіб життя, традиції, цінності й норми поведінки як індивіда, так і спільноти. Тому особливості прояву менталітету свідчать про специфічні риси соціалізації індивіда, його автономності та самотності розвитку, стереотипне ставлення до навколишнього світу.

Отже, незважаючи на широке використання поняття «менталітет», у науці й досі немає однозначного його тлумачення. Однак виявлені упродовж дослідження загальні ознаки цього явища свідчать, що його можна трактувати як певний соціально-психологічний стан суб'єкта – етносу, нації, громадян, що склався в результаті засвоєння індивідом домінуючих цінностей і комплексу настанов, опосередкованих системою суспільних відносин, унаслідок історичного впливу етнічних, соціально-економічних та політичних умов.

Серед доступних об'єктів соціологічного дослідження менталітету можуть бути ставлення індивіда до культури народу, звичаїв, традицій; знання й уявлення про своє природне та соціальне оточення; система засобів оцінювання явищ і процесів, що відбуваються.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Зважаючи на той факт, що українці тривалий час не мали власної держави, а українські землі були територіально роз'єднані між двома цивілізаціями – Сходом та Заходом, – то це спричинило й регіональні відмінності населення. Навіть на повсякденному рівні в суспільстві сформувались образи львів'янина, одесита, донеччанина, харків'янина тощо. Пояснюється це тим, що мешканці регіону займають спільне просторове середовище, яке сформувалось історично внаслідок утворення певної соціокультурної, господарсько-економічної та соціально-стратифікаційної специфіки. Так будується певна модель світу на основі соціальної діяльності, економічної й політичної творчості, духовно-культурних, ритуальних,

традиційних видів активності. Зі свого боку, суб'єкт – носій менталітету – утягнутий у цю загальну атмосферу, інтеріоризує її загальноприйняті норми та цінності. Саме тому регіональні субкультурні форми ментальності є визначальними в поведінці особистості.

Оскільки найважливішими, базовими чинниками у формуванні менталітету народу є його історія, то слід звернути увагу на соціокультурний та економічний досвід, набутий його мешканцями.

Мелітопольщина – територія зі складною й своєрідною історією етнокультурного розвитку. Уже із самого початку заснування міста (друга чверть XVIII ст.) його мешканці склались з українських та російських переселенців, різних груп козацтва, а часто й утікачів, які шукали розгулу й свободи. Трохи пізніше, наприкінці XVIII – поч. XIX ст., на ці землі почали переселятися представники різних етнічних і конфесійних груп: меноніти, греки, німці, болгари, євреї, поляки, караїми та ін. Із плином часу етнонаціональний склад населення міста ускладнювався. Наявність на спільній території багатьох культур, за відсутності корінного населення, неоднозначно вплинула на рівень етноконфліктності й викликала відповідні етносоціальні та статусно-рольові зміни в соціально-просторовій структурі цього соціуму. Дослідник українського Приазов'я Б. Слющинський вважає, що в результаті міжкультурної комунікації виробилася «третя культура» («третій етос»), що стає платформою порозуміння між учасниками комунікативного акту [4, с. 13].

Проте підстави треба шукати не в питанні, хто перший заселився, а в умовах, у яких мешканці цієї території проживали, особливо від доби індустріалізації. Вагоме значення для формування особливостей менталітету за радянських часів має подальший розвиток міста як промислового центру. Будівництво машинобудівних заводів вимагало робочих рук з усіх куточків СРСР. Індустріалізація регіону проводилася під політичним та культурним домінуванням Росії, що нівелювало цінність етнічної самобутності спільнот і, як наслідок, сформувалась урбанізована культура, підпорядковуючи інтереси людей виробничим чи класовим цілям. Окрім того, «змішування» й відірваність від історичної батьківщини представників етнічних спільнот, неможливість розвивати свою етнічну культуру та мову, нав'язування російської культури, призвело до елементів страху, що впливало на їхню дещо приховану етнонаціональну поведінку за межами своєї сім'ї. Залежність від «владної національності», від роботи промислових підприємств і тісних торговельних зв'язків із Росією призвела до покори владі, життя «сьогоднішнім днем» без осмислення майбутнього. Такі процеси не сприяли участі місцевих мешканців у підтриманні ладу в місті, що блокувало розвиток громадянського суспільства. Унаслідок нав'язування політичної культури іззовні відбулися процеси акультурації-декультурації й поступова асиміляція етнічних спільнот. Завдяки цьому їхні представники перестали належати вже до традиційно своєї визначеної етнічної спільноти. З огляду на це Б. Слющинський дійшов висновку, що ідентичність мешканців регіону є «сегментарною», а стиль життя і субкультура – «гібридними» [4, с. 18].

Отже, менталітет і регіону, і міста формувалася на космополітичній основі, при відповідній деградації соціокультурних практик, що й сприяло безконфліктному нав'язуванню владної російської культурної традиції та політичної ідеології тоталітаризму. Оскільки найчисельнішою етнічною спільнотою регіону були українці (45,8 % на середину XX ст.), ідентичність яких теж зазнала утисків, то менталітет мешканців уключає елементи як російської, так і української культури.

Ураховуючи вказані чинники, мешканці міста вже за часи незалежності постали не як об'єднана спільними інтересами спільнота, а досить-таки розрізнена етнонаціональна громада зі слабкими внутрішніми інтеграційними зв'язками між групами, яка тільки при створенні певних політико-національних умов зможе набути єдиної ідентичності.

Отже, можна припустити, що і менталітет мешканців несе відбиток «радянського архетипу», що виявляється в домінуванні колективістської свідомості, уповільненості, низької громадянської активності. Для виявлення особливостей менталітету мешканців Мелітополя як типового міста Південного Сходу України лабораторія соціологічних досліджень МДПУ ім. Б. Хмельницького провела соціологічне опитування¹, у рамках якого задля вивчення якісної визначеності менталітету від фактора регіоналізації проаналізовано специфіку його проявів крізь призму означених атрибутивних елементів структури менталітету (ідентичність, особливості мислення, цінності, почуття, соціальні орієнтації). У межах цих елементів визначено їх конкретні емпіричні показники: емоційне сприйняття свого міста,

¹ Польовий етап тривав із 01.11.2014 до 30.11.2014; n=2400, Δ=2,3, P=95 %. Квотний відбір здійснювався через формування шести вікових груп по 400 респондентів, репрезентативних за статтю й рівнем освіти [3].

ставлення до історичної пам'яті народу, специфічні риси економічної та політичної свідомості, настрої, реакція на зміну соціально-політичних чинників суспільства.

Результати соціологічного дослідження свідчать, що респонденти надали перевагу таким значущим рисам економічного й політичного менталітету свого міста, як законослухняність, низька громадянська активність (38,5 %), пріоритет колективної думки над індивідуальною (33,8 %), критичне ставлення до влади (30,1 %), орієнтація на самоорганізацію у межах громади (32,3 %), на індустріальні цінності, підпорядковані виробничим чи груповим цілям (23,1 %), цінності групової належності, обшинні форми господарювання (15,4 %), орієнтація на індивідуальні форми господарювання (13,8 %), орієнтація в основному на державу та політичного лідера (11,9 %).

Потрібно зазначити, що ці риси є серйозною перешкодою на шляху до реформування місцевої громади, оскільки вони не дають змоги надати бажаної динаміки й ініціювати впровадження в життя інноваційних політичних, соціальних і суто інформаційних технологій. Утім, ці перешкоди не можуть вважатися постійними.

Хоча третина респондентів критично ставиться до влади й орієнтується на самоорганізацію в межах громади, це обумовлено не вмінням аналізувати економічні та суспільно-політичні процеси, а скоріше – недовірою до політичної й державної еліти. Цей факт заважає налагодженню конструктивної співпраці між представниками громадськості, бізнесу та влади.

Особливе значення у формуванні менталітету мають ідеологічні символи й події, які викликають як почуття патріотизму, гордості за свою країну, так і непорозуміння та неприязнь. Аналіз відповідей засвідчив, що найбільш значущими подіями для мешканців регіону є перемога у Великій вітчизняній війні (65,5 %), проголошення незалежності України (46 %), історія козацтва (44,4 %), трудовий героїзм народу (31,7 %) та повоєнна відбудова народного господарства (15,9 %). А ось Помаранчева революція стала значущою подією лише для 6,3 % респондентів (переважно це люди 26–30 і 36–40 років із вищою освітою). Узагалі ніякої реакції не викликала в опитаних така подія, як боротьба УПА, що свідчить як про підозрілість до населення Західної України, яка штучно насаджувалася десятиліттями, так і про низьку об'єктивну інформованість респондентів. Якщо перемогу у ВВВ визначили як значущу представники всіх вікових груп, то незалежність України вважають визначною подією респонденти більш молодшого й середнього віку (до 50 років).

І хоча в процесах індустріалізації міста було задіяне старше покоління, проте цей період вважають значущим і респонденти молодшого віку (20–30-річні), які не брали в ній участі й не були очевидцями тих подій, але соціальна пам'ять про них транслюється молодому поколінню через спогади родичів та знайомих, також значна увага цьому приділялася в освітніх закладах міста. До того ж у місті найкраще збереглося багато «знаків радянськості», що найяскравіше проявляються в народній ментальності (11,5 % мешканців підтримують комуністичну ідеологію) та при цьому займають дуже проблемне, дискусійне положення. Пропозиції щодо ліквідації «ЗР» (знищення пам'ятників, перейменування вулиць тощо), не можуть навіть розглядатися без детального вивчення їх укорінення в ментальному просторі населення.

Важливо й те, що майже чверть опитаних (23,5 %) відзначають у якості особливості менталітету толерантність, що свідчить про те, що частина місцевої громади вважає своє місто інтеркультурним, і за умов розроблення представниками місцевого самоврядування із залученням великих кіл громадськості відповідної стратегії розвитку міста, бренд інтеркультурної громади має великий потенціал розвитку. Із такою ж рисою ментальності, як орієнтація на особливий вид кар'єри (бути в «теплому» місці, при ресурсах, але без відповідальності), позиціонують себе в основному респонденти віком від 40 років і старше. Це покоління людей, народжених у Радянському Союзі, які розраховували у своєму житті на патерналізм держави й не асоціювали себе ні з громадянством, ні з етнічною приналежністю.

Оскільки соціологічний підхід до вивчення менталітету включає дослідження ідентичності, то доцільно визначити думку мешканців Мелітополя до питань їхнього самовизначення. Респондентам на питання «Ким Ви себе вважаєте?» було запропоновано обрати не більше 2-х варіантів відповіді. Аналіз соціологічної інформації показав, що більшість опитаних (85,9 %) ідентифікують себе як громадяни України: це учнівська молодь, студенти та представники середньої вікової категорії (36–60 років). Одночасно представниками свого етносу себе вважають 21,1 % осіб (переважно віком 60 і старші – 75 %), європейцями – 9,2 % (41–50 років – 33,3 %), мешканцями міста – 8,5 % (26–30 років – 62,5 %), регіону – 4,2 % (36–40 років – 50 %).

Досить цікавими є відповіді респондентів 31–35 років, із яких лише 46 % позиціонують себе як громадяни України, інші ж – як мешканці свого міста (18 %), світу (20 %), представники колишнього СРСР – 26 %, узагалі не замислювалися над цією проблемою – 25 %. Можна припустити, що це – «втрачене покоління», яке виховувалося в період соціально-економічних та політичних трансформацій 90-х років, система світоглядних орієнтацій яких не отримала чітких ідентифікаційних векторів формування.

Слід зазначити, що рівень громадянської ідентичності мешканців міста значно збільшився за останній рік, що пов'язано із соціально-політичними викликами, яких зазнало українське суспільство. Так, кількість респондентів, які ідентифікують себе насамперед громадянами України, збільшилася удвічі й майже на стільки зменшилася локальна ідентифікація, що вказує на слабкі інтеграційні зв'язки в середині місцевої громади. І хоча відсоток респондентів, які ототожнюють себе з представниками СРСР, зменшився, проте це не показник зміни їхніх ментальних настанов.

Таблиця 1

Самовизначення мешканців місцевої громади, %

Ідентичність	2012	2014
Громадяни України	39,7	85,9
Представники свого етносу	15,3	21,1
Європейці	9,2	7
Мешканці свого міста	22,1	8,5
Мешканці свого регіону	2,3	4,2
Мешканці світу	10,7	11,3
Представники колишнього СРСР	8,4	4,2

Водночас відбувається процес переосмислення суспільних цінностей у бік розбудови демократичних соціальних інститутів формування спільних національних інтересів.

Таблиця 2

Чинники консолідації мешканців міста в єдину національну спільноту, %

Чинник	2012	2014
Спільні національні інтереси в економічній сфері	29,2	41,2
Організація суспільства на основі демократичних цінностей та громадянського суспільства	24,6	38,3
Відчуття патріотизму за громадянство України	23,8	34,8
Спільні традиції, культура	13,1	6,4
Становлення національної еліти	10,0	9,8
Загальнонаціональне примирення щодо спільного історичного минулого	7,7	6,5
Етнічний принцип (консолідація етнічних груп навколо титульного етносу)	6,2	3,2
Спільна територія	3,8	4,1
Спільна мова	3,1	2,8

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, менталітет як соціокультурний феномен, який формується протягом тривалого часу, може змінюватися під впливом внутрішніх та зовнішніх обставин. Хоча значна частина мешканців міста має низьку громадську активність, орієнтується на колективізм та індустріальні цінності радянської доби, водночас швидкими темпами відбувається усвідомлення потреби в консолідації суспільства, на основі спільних економічних інтересів, загальнонаціональної ідентичності, громадянських цінностей.

Поряд із загальноуніверсальними цінностями частина опитаних відзначає таку рису менталітету, як толерантність (23,7 %), що вказує на вироблення спільнотою міста особливих соціокультурних практик інтеркультурного міста, які усвідомлюються мешканцями й мають значний потенціал розвитку. Зважаючи на те, що в минулі роки відбулася деградація соціокультурних практик, то такий відсоток можна вважати незначним як для інтеркультурного міста. Проте цей бренд популяризується в місті не так багато часу, а тому, на нашу думку, може в подальшому вплинути на формування свідомості

мешканців як чинник консолідації місцевої громади на основі громадянських демократичних цінностей, що й потребує подальших досліджень.

Джерела та література

1. Лісеєнко О. В. Менталітет: сутність та особливості регіональних проявів : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : спец. 22.00.06. «соціологія культури, науки та освіти» / О. В. Лісеєнко ; Харк. держ. ун-т. – Х., 1998. – 17 с.
2. Маленко А. Є. До питання про ментальність як предмет психологічних досліджень / А. Є. Маленко // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості : тези доп. та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Ч. I, розд. I. – Київ ; Луцьк, 1994. – С. 111–114.
3. Результати соціологічного дослідження «Особливості менталітету місцевої громади Мелітополя» // Лабораторія соціологічних досліджень МДПУ ім. Б. Хмельницького. – Мелітополь, 2014. – 58 с.
4. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація в багатонаціональному регіоні України : автореф. дис. ... д-ра соціол. наук : спеціальність 22.00.04. «спеціальні та галузеві соціології» / Б. В. Слющинський ; Харк. нац. ун-т. – Х., 2010 – 33 с.
5. Чепа М.-Л. А. Ментальна психологія: шляхи осягнення вершинних сутностей / М.-Л. А. Чепа // Особистість і народ: погляд історичної психології : тези доп. і повідомл. Всеукр. наук. конф. (25–27 трав. 1994 р.). – К., 1994. – С. 65–72.

References

1. Liseyenko, O. V. (1998), "The mentality: the nature and characteristics of regional manifestations: Thesis ... Candidate of Sociological Sciences", Kharkiv State University, 17 p.
2. Malenko, A. Ye. (1994), "On the question of mentality as a subject of psychological research", "Mentality. Spirituality. Self-development of personality : Abstracts", Kyiv, Lutsk, Part I, Chapter I, Pp. 111–114.
3. "Features of the mentality of the local community of Melitopol : Results of sociological study" (2014), Laboratory of Sociological Research of B. Khmelnytsky State Pedagogical University, Melitopol, 58 p.
4. Slyushchynskyy, B. V. (2010), "Intercultural Communication in the multicultural region of Ukraine: Thesis ... Doctor of Sociological Sciences", Kharkiv National University, 33 p.
5. Chepa, M.-L. A. (1994), "Mental psychology: ways of understanding the vertex entities", "Personality and nation: view historical psychology: Abstracts", Kyiv, Pp. 65–72.

Букреева Ирина. Особенности регионального менталитета в контексте формирования украинской политической нации (на примере Мелитополя). В рамках эмпирического исследования установлено, что особенностями менталитета жителей Мелитополя как типичного города Юго-Востока Украины являются низкая гражданская активность, приоритет коллективного над индивидуальным, ценности групповой принадлежности. Под воздействием внешних общественно-политических факторов происходят процессы трансформации сознания горожан, проявляющиеся в осознании своей общенациональной принадлежности, видении общего будущего на основе реформирования экономической жизни и гражданских ценностей.

Ключевые слова: менталитет, идентичность, ценности, консолидация, гражданская культура.

Bukrieieva Irina. Features of the Regional Mentality in the Context of the Formation of the Ukrainian Political Nation (the example of Melitopol). The features of the regional manifestations of mentality of the typical of the town South-East of Ukraine Melitopol are represented on the basis of empirical data. The aim of the study is to identify regional differences in some features of the mentality of the inhabitants of the city of Melitopol, objectively impede systemic transformation in the present stage of development of society.

The results of the survey revealed that a significant portion of residents have low social activity, focus on collectivism and industrial values of the Soviet era, at the same time quick speed is a perceived need in the consolidation of society, common economic interests, national identity.

Along with universal values of the respondents noted this trait mentality as tolerance, indicating that the production community, special socio-cultural practices of intercultural cities, which are realized by the residents and have significant potential for development.

The results of the study can be taken into account when analyzing a single objective determinant of the formation of all- and specifically-regional mental specifics and to contribute to more sophisticated political and practical measures to ensure national unity.

Key words: mentality, identity, values, consolidation, civil culture.

Статтю отримано 10.03.2015 р.